

ПОВОДОМ КЊИГЕ „ФРАНЦУСКА” (2015) ЕМИЛА СИОРАНА

Како преживети пропаст Запада

У младом Сиорану (1911–1995), тридесетих година прошлог века, планула је нада. Нада да се декаденцији и агонији Европе може супротставити снагом „новог варваризма”, виталитетом, узнесеношћу, вољом, лепотом, крвљу која памти, царством које дише својом величином и народом који живи за своје идеале. Гардом и ватреним срцем. Од 1933. до 1935. он борави у Немачкој. Надахнут оним што види, са „силовитом лиричношћу” пише колумне у листу *Времеа* и пред своје сународнике ставља избор: мисија или очајање, стварање историје или труљење у пепелу, велики преображај или смрт, усправан човек или роб лихвара, херој или миш... (Све то можемо читати у његовој књизи

Apologie de la barbarie

, први пут објављеној у Паризу на двадесету годишњицу Сиоранове смрти.) После страшног слома Европе у подметнутом братоубилачком рату 1939–1945, Сиоран се из Румуније трајно сели у Француску. Од тада до смрти пише искључиво на француском, у знаку радикалног „антрополошког песимизма”. Себе сматра „естетом сумрака култура”, „стилистом катастрофе”, а Француску простором декаденције, потонућа и „мрачне утехе”

Пише: Гијом Дуроше

Ово је чудна, препредена, мала књига, какву је само Сиоран знао да направи. Објављена је тек недавно, на изворном румунском, као и у преводу на француски. Написана је 1941. и остављена десетлећима у некој картонској кутији, у Сиорановој личној архиви. Написао ју је након патетичног пораза Француске 1940. године, подстакнут својим разговорима у париским кафеима и на својим возњама бициклом кроз француска села. Тада савремени политички догађаји ту су прилично потцењени; по Сиорановом мишљењу, пропадање Француске трајало је већ много векова.

Прочитао сам књигу пре извесног времена и нисам осетио ништа сем одбојности. Недавно сам је читао поново, овог пута водећи белешке. Као и често са Сиораном, кад скупим те своје белешке, моја почетна одбојност узмиче. Слика бива увеличана, појављују се блескови наде, и на крају ми дело, на чудан начин, постане драго.

Не знам да ли је Сиоран помишљао да ће овај текст, писан оловком, икада бити објављен, поготову у овој форми коју сад видимо. Чини се да је то написао у неколико налета надахнућа своје бриљантне и мрачне музе.

То је запис о преображају. Пре 1941. Сиоран је мислио на немачком, пожелео да буде Немац, а писао на румунском, варирајући између очаја и луде наде да би нови варваризам могао спасити Румунију од безначајности и Европу од декаденције. После 1945. Сиоран се настанио у Паризу и од тада пише искључиво на француском, као луцидни естетa нихилизма и пропадања.

Зашто би неко желео такву интелектуалну судбину за себе?

Можда његов однос према Француској то објашњава. Ово је продужено промишљање о Француској, њеној величини, таштини и пропасти. Њен портрет у прошлости, слика величанственог пада тог великог народа. Сиоран се заправо заљубио у земљу која га је усвојила; то је уистину љубавно писмо. Књижевност његова често је цитирана и прилично проицљива: „Француску с правом видим као саздану од свега што је труло у мени” (40). Француска је декадентна, бживотна и интелектуална, баш као и он. Књига се отвара анонимним цитатом на француском језику: „Collection d'exagérations maladives.” („Збирка болних и опсесивних претеривања.”) Будите сигурни да све то има смисла, ако има везе са Сиораном.

Сиоран, као Ниче, пише с неком врстом унутрашњег поистовећења са људском историјом и еволуцијом наше свести, као што је забележено у нашој књижевности и филозофији. По Сиорану, како би неко уопште могао живети а да не буде део велике нације? За њега је нација друштвена, језичка и етничка стварност која врхуни у заједничкој душевној стварности; велики народ утиче на ток људске историје, а није тек скуп појединаца. Нација је врста разговора, заједнички ум, који се протеже кроз векове; у исто време, нације су једнако смртне и уметне творевине. Отуда, за Сиорана, „Француска”, „Немачка” и „Румунија” су ентитети који су истовремено и конвенционални; њихове могућности или недостаци осећају се дубоко унутра, где су улози највиши могући.

НАЦИЈА САМОЗАДОВОЉНОГ АЛЕКСАНДРИЈСТВА

Сиоранова стварна размишљања о Француској могу бити стереотипна или претерана, али често погађају суштину и дају увид.

Француска је била суштинска нација, историјски утицајна као ни једна друга, „нација погођена добром срећом” (28). Знала је за стабилан и правилан развој (за разлику од стагнације Балкана, или чудне историје Немачке и Русије). Француска је била нација која никада није „понижавана поређењем”; никада се њени људи нису осећали изопаченим од страних утицаја, никада нису имали материјалну или психолошку потребу да емигрирају (27). Француска је била свет за себе, психолошки самодовољан, истовремено чудно провинцијалан и меродаван за цео свет: „Француска, као древна Грчка, била је универзална провинција” (24). Та нација је могла срећно да се развија у свом лежерном ритму, јер је била свет.

У том смислу, цела Европа и велики део света били су у сенци Француске. Свим оним безобличним популацијама које су чезнуле да буду нације Француска је задала меру шта је нормално. Француска је била „душа Европе”, културни, па чак и политички хегемон.

Сиоран се одушевљава падом „Grande Nation”: „Од Француза из Крсташких ратова, они су постали Французи само у кухињи и бистроу: bien-être и досада” (53).

Недавно сам имао разлога да приметим да не знам како је то бити рођен у другоразредној или пропалој нацији. „Нормалност” француског (и западног) одређивања стандарда заправо је изузетна позиција.

У време просветитељства, француско самопоуздање је такође било утемељено на веровању у разум и напредак. Била је то „акосмичка” култура, није се оптерећивала узвишеношћу и страхом од метафизике, осећала се превише удобно у разуму, формалном класицизму и „анти-дионизијској” култури (80) главе а не срца, посвећена „стерилној савршености” писања (24). Французи су постали нација самозадовољног александријства.

Све је то завршено. У касном средњем веку Француска се потресала „између манастира и салона” (17), пре него што се одлучно определила за ово друго. Французи су, још од просветитељства, а нарочито током револуције, били савршен пример слабости „разума” као водича за народ. Француска се из нације изродила у пуку популацију себичних индивидуалиста, дакле постала јалова, склона брбљању, претераном интелектуализовању и благоутробију. Французи нису оставили никаквог простора за несвесно и тајновито, изгубили су дубину, постали скептични, без воље да се жртвују за ма какав идеал (38). Сиоран се тада бринуо само за снагу осећања и веровања, па зато једину преосталу виталност у Француској види у комунизму и радничкој класи (иако је њена „револуционарна улога” вероватно већ била завршена, 73), као и у словенофилским осећањима (јер Сиоран никада није заиста разликовао Русе и комунизам, 41).

Сиоран, страсни читалац са огромном интелектуалном културом, веома је критичан према француској мисли и култури кроз историју. Предвиђа велику конвергенцију: француска буржоаска декаденција указује на то куда иду и све друге нације. Кроз ту декаденцију она ће заиста постати „нормална” земља, погођена комплексима сумње и инфериорности као и сви остали (45, 49). Сиоран ово сматра невероватним: „Њеном паду, очигледном готово цело столеће, није се супротставио ни један од њених синова, макар очајничким протестом” (63).

ВЕЛИЧИНА ИЛИ СМРТ

До ове тачке, сиротог Сиорана могли би оптужити за садизам. Нека деца воле да отргну крила од муха, а други само желе да гледају како некада леп цвет полако нестаје у пламену.

Сиоран има можда само једно недвосмислено позитивно мишљење о Француској, један загрљај пролазне лепоте:

Француска божанственост: укус. Дobar укус.

Према томе, свет – да би постојао – мора то да задовољи, да буде добро направљен, естетски консолидован, да има меру, да буде очаравалућа чаролија, слатко цветање [fleurissement] коначности (14-15).

Сиоран примећује да је Француска „земља појавности саме по себи, утиска“, пре него што дода: „Ако је појавност све, Француска је у праву“ (78). Баш зен и врло истинито, зар не? Ако је живот само низ краткотрајних тренутака, нека они буду дивни.

Сиоран ужива у француском пропадању, а неки су (како се жалио Алан Сорал) уистину одвратни у улепшавању духовне и цивилизацијске трулежи:

[Француска] може живети само од своје прошлости ако прихвати свој крај са стилем, мајсторски рафинујући своју светлу културу, гасећи се интелигентно и чак раскошно – не без кварења својих суседа или света кроз декадентне инфилтрације и опасне инсинуације. (47–48)

Постоје разградње плода и постоје јаловости. Велика цивилизација која се провинцијализује смањује свој духовни волумен. Али, када она шири елементе свог распадања, када универзализује свој неуспех, тај сумрак задржава неке симболе ума и чува изглед племства. (75)

Сиоран такође пише: „О сумраку Француске можемо говорити само естетски; ми то не осећамо, а ни Французи то не осећају” (59). Можда би то неко овако и могао осетити, али не и Француз занет спознајом да је његова земља била међу светионицима света, велика нација, и да нам се преносила као свето наслеђе жртвовањем милиона француских војника и сељака. Присетимо се чувених речи Шарла де Гола:

Целог живота имао сам одређену идеју о Француској. С разлогом сам надахнут тим осећањем. (...) Инстинктивно осећам да ју је Провиђење створило за велике ствари и достигнућа, чак и ако се ради о несрећама. Међутим, ако просечност обележава њена дела и поступке, имам осећај апсурдне аномалије која се може приписати манама Француза, а не генијалности отаџбине. Али, исто тако, позитивна страна мог ума уверава ме да је Француска уистину јединствена само кад је на првом месту; да само велики подухвати могу неутралисати ферменте расипања које носи њен народ; да наша земља, као и ми сами, мора – под претњом смрћу – да стреми и стоји високо. Укратко, по мом просветљењу, Француска не може бити Француска без величине.

Нека се каже да је Шарл де Гол кроз тај мит, због свих својих неуспеха, пренео ово уверење на најупечатљивије умове млађе генерације – на оне који су у својој наивности уважавали речи својих предака, и који би се стога могли само шокирати разградњом нације и срозавањем у осредњост. Но да ли су Де Голове речи у великој мери истините, за Европљане уопште, који увек желе да се посвете срцу и души, великом циљу, без чега су склони да живе као пси? Не могу вам описати колико сам упознао идеалистичких младих Европљана, најбољих припадника наше расе, који се окрећу „трећем свету”. Тамо се још увек може наћи борба, жртва, емоционална дубина и снага, што је у великом контрасту са површношћу, јаловошћу и духовним самозаборавом угашеног живота у послератном Западу.

МРАЧНИ ПРОСТОР УТЕХЕ

Видим тачку у Сиорановом размишљању, али постоји и нешто одбијајуће, у неким аспектима једноставно штетно и за Француску и за Европу. Сиоран, у ствари, изгледа несигурно: уопштено фаворизује веру и фанатизам као антитезу декаденцији (отуда његове симпатије за хитлеризам и бољшевизам), али повремено примећује да Европи можда треба и мало сумње, коју би могла донети Француска (65).

Сиоран је сигуран да ће илузије „разума” и „напретка” имати катастрофалне учинке. Али ако би Француска, пионирска нација просветитељства, престала да верује у такве лудости... западни човек би свакако могао да се коначно пробуди из тих самозадовољних, стерилизујућих слогана! Или верује да би барем он, Сиоран, као „интелектуални вампир” (60), могао у томе бити луцидан и опкољен писац. Он прескаче векове историје:

Полазећи из примитивних земаља, влашког подземља, са песимизмом младих, а затим стижући у презрелу цивилизацију, какав је извор дрхтаја пре таквог контраста! Без прошлости, усред огромне прошлости... Од пашњака до салона, од пастира до Алкибијада! (66)

Дакле, Сиоран воли Француску јер је из самосвесне величине пала у сумњу и песимизам сличан његовом. Док је у својој ирационалној вери раније волео Хитлерову Немачку, сада као огледало себе представља Француску, целу ту нихилистичку земљу у којој би могао постићи највећу луцидност:

Читава земља која више не верује ни у шта, какав узвишени и понижавајући спектакл! Чути их, од најнижег до најузвишенијег, како одвојено говоре: „La France n'existe plus”, „Nous sommes finis”, „Nous n'avons plus d'avenir”, „Nous sommes un pays en decadence”... („Француске више нема”, „Завршили смо”, „Немамо будућност”, „Ми смо земља у декаденцији”...) Каква поучна лекција, када више нисте поклоник заблуда! (69)

Француска је „простор утехе” за Сиорана: „С каквим нестрпљењем сам очекивао овај исход, толико плодан за меланхоличну инспирацију! (70)” Лутајући и скоро непознат, Сиоран жели да се ограничи на одређену културу и место: „Онај који превише прихвата фалсификује свет, али у првом реду сам себе... Велика душа затворена у француским облицима, какав плодан тип човечанства! (87)” Угодна декаденција Француске ће штитити Сиорана од његових сопствених изгреда: „Нека нас њена мера излечи од патетичних и фаталних лутања (32).” „Недостатак живота земље ће нас заштитити од опасности живота (88).” Сумрак Француске ће коначно дати прилику Сиорану да буде у складу са својим временом: „Александријац – то је развратна ерудиција као систем, теоретско дусање у сумрак, стењање појмова, и једини тренутак када душа може ускладити своју таму са развијањем културе као циљем.” (70)

ЕСТЕТА СУМРАКА КУЛТУРА

Укратко, Сиоран је искористио прилику да се придружи декадентној, високоинтелектуалној нацији, како би истражио дубине нихилизма и видео где се појављује. Могу да ценим ову врсту личног и филозофског пројекта.

Сиоран за себе узима улогу плодносног црва у лешу француске цивилизације. Он, не незаинтересовано, потврђује да се величина нације може мерити њеном способношћу да инспирише *metics* да јој се придружи и служи, што је, претпостављам, делимично тачно (92–94). Сиоран тада предвиђа своју судбину у овом новом дому:

Шта бих урадио да сам Француз? Одморио бих се у Цинизму. (40)

Француској је потребан патетичан и циничан Пол Валери, апсолутни уметник празнине и луцидности. (48)

Моја судбина је да се умотам у талог цивилизација. Како да покажем своју снагу осим ако се не опирем усред трулежи? Однос између варваризма и неурастеније уравнотежује ову формулу. А ја, естетa сумрака култура, окрећем поглед на олују и снове, на мртве воде ума... (65)

Одбити да се изумре, иако смо одушевљени неизбежним маршем ка изумирању. (82)

Нека врста умирујућег беса лежи у естетaма декаденције. (84)

Сиоран потврђује да се декаденција може превазићи, не кроз сентименталну носталгију или неискрени конзервативизам, већ *бескомпромисно ићи дубље...* можда ће тада ниҳилизам бити превазиђен ? Оно што пада мора бити гурнуто, оно што нас не убија... и тако даље.

Чини се да је у Француској филозофска вежба дуга књига. У овој врсти морбидне медитације постоје уходане традиције у стоицизму и будизму, у школама које су снажно резонирале са Сиораном. У стоичкој анализи, човек разграђује објекат према његовим најосновнијим, неупадљивим формама како би објективно превазишао наше жеље. Као што је у својим *Медитацијама* написао Марко Аурелије:

Када имате пред собом укусе и фина јела, добићете идеју о њиховој природи ако себи кажете да је то леш рибе, леш птице или свиње. Или, опет, то фино вино је само сок од грожђа, а овај љубичасти огртач нека овчја вуна умочена у крв шкољки. А што се тиче сексуалног односа, то је трење дела црева и, након неке врсте грчења, истискивање неке слузи. Мисли попут ових допиру до самих ствари и ударају у њихово срце, дозвољавајући нам да их видимо онакве какве доиста јесу. Дакле, пратите ову праксу током свог живота, и тамо где се ствари чине најскупоценијим, оголите их и увидите колико су јефтине, и отклоните о њима изјаве које су толико узалудне. (Marcus Aurelius, Meditations, 6.13)

Будисти приписују Гаутама сличну медитативну вежбу: размишљајући о различитим аспектима нашег бића (ум, тело, акције, укључујући велику и малу нужду), разлажући

наше тело на делове, заиста посматра наше тело под различитим степенима разлагања (нарочито у *Satipatthana Sutta*). Тиме се постиже одређена објективност и непропусност, учи се да се гледа истини у лице без трзања.

Чини се да је и Француска плод ове врсте филозофске вежбе. Уклањањем Француске из њених тежњи, чак и уобичајених достојанстава неопходних за нацију или самопоштовање појединца, Сиоран објективно види свој нови дом. Ово је уистину једна од Сиоранових „одбијајуће песимистичних корозивних књига”, изазов, чије ће нас превазилажење учинити јачим.

Двадесетих и тридесетих година нико није оповргавао декаденцију која је већ погодила Француску Треће Републике. Данас нико не може порећи да је читава Европа декадентна, неспремна за ту немоћ и посвећена најсиромашнијим материјалистичким и хуманитарним принципима, усмереним ка Ничеовом Последњем човеку, и без краја на видiku. С обзиром на све то, Сиоранова запажања и његов изазов остају дубоко релевантни за нас. Сиоран је растрзан, али указује на потребу за изразито модерним варварима: „Сањам о култури пророчанстава у логици, о луцидној Питији... и човека који ће контролисати своје рефлексе додајући животност, а не кроз строгост” (89).

На пример, закључујем, сећам се речи Буде:

Баш као што слатко-мирисни и пријатни лотос расте на гомили отпадака бацаних на високи пут, тако и ученик Потпуно пробуђеног блиста сјајан у мудрости међу слепим мноштвом безвредних бића. (Dhammapada, 58–59) <

(Верзија овог текста на енглеском објављена у: *North American New Right*, 11. фебруар 2019. Цитати из књиге: Emil Cioran:

De la France

, „L’Herne”, Pariz 2015. Превод, приређивање и опрема: „Нација”. Сва права задржана)

Објављено: понедељак, 29. април 2019, 11:16h